

БЮДЖЕТНЕ ФІНАНСУВАННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ

І. В. ГНИДЮК, кандидат економічних наук, доцент;
О. В. ГАЙДЕЙ

(Вінницький торговельно-економічний інститут КНТЕУ)

Анотація. Метою статті є аналіз стану та тенденцій розвитку бюджетного фінансування соціального забезпечення в Україні, визначення основних проблем з розроблення шляхів його подальшого розвитку. **Методика дослідження.** Вирішення поставлених у статті завдань здійснено за допомогою таких загальнонаукових і спеціальних методів дослідження: аналізу та синтезу, систематизації та узагальнення, діалектичного підходу. **Результати.** У статті розглянуто економічну сутність, організацію та правові аспекти соціального забезпечення й захисту населення в Україні. Проаналізовано ситуацію, що склалася у сфері видатків державного та місцевих бюджетів на соціальний захист і соціальне забезпечення за останні роки, та визначено основні проблеми в цій сфері. Розглянуто пріоритетні напрями забезпечення фінансування соціального захисту громадян за рахунок коштів державного й місцевих бюджетів. **Практична значущість результатів дослідження.** У статті обґрунтовано, що впровадження запропонованих заходів може сприяти збільшенню бюджетного фінансування соціального забезпечення.

Ключові слова: соціальне забезпечення, соціальний захист, державний бюджет, видатки бюджетів, місцевий бюджет, бюджетне фінансування.

Постановка проблеми в загальному вигляді та зв'язок із найважливішими науковими чи практичними завданнями. Стан фінансування соціального забезпечення держави свідчить про рівень її економіки. Від обсягу коштів, які направлені на фінансування соціального забезпечення, залежить показник рівня життя населення. Основним завданням розвитку соціальної сфери країни є підвищення якості життя населення, що включає не лише споживання матеріальних послуг та благ, а й задоволення духовних потреб, стан здоров'я, тривалість життя та морально-психологічний клімат тощо. Незважаючи на позитивні тенденції, що спостерігаються останнім часом у сфері бюджетного фінансування соціального забезпечення, не всі заходи є ефективними, а тому не повною мірою сприяють вирішенню проблем вразливих верств населення. Усе це вказує на потребу подальшого детального вивчення проблем бюджетного фінансування соціального забезпечення та соціального захисту населення в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науковій літературі економічного спрямування питання соціального захисту населення

та їх бюджетного забезпечення досліджують такі вітчизняні науковці та практики, як В. Андрущенко, В. Дем'янишин, О. Кириленко, Е. Лібанова, З. Лободіна, І. Луніна, Б. Малиняк, В. Тропіна, М. Шаварина, Н. Шаманська. Проте аналіз питань, які існують у даній сфері, дає змогу визначити, що проблеми бюджетного фінансування соціального забезпечення є актуальними, а тому вимагають подальших досліджень, розроблення і впровадження дієвих заходів, які сприятимуть стабілізації і покращенню рівня життя населення та економіки держави загалом.

Формування цілей статті (постановка завдання). Метою статті є аналіз стану та тенденцій розвитку бюджетного фінансування соціального забезпечення в Україні, визначення основних проблем і розроблення шляхів його подальшого розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. В умовах соціально-економічних трансформацій, які відбуваються в Україні, особливого значення набуває функціонування ефективної системи соціального

захисту та забезпечення, здатної мінімізувати вплив соціальних ризиків у суспільстві.

За своєю економічною суттю соціальне забезпечення є розподільчими відносинами, у яких відбувається розподіл коштів страхових фондів і перерозподіл бюджетних коштів на потреби соціального забезпечення. Соціальна сутність полягає у вирівнюванні матеріально-

го й соціального стану окремих категорій осіб шляхом установлення для них матеріального забезпечення на рівні, не нижчому за прожитковий мінімум [1, с. 24].

Джерелом фінансування соціального забезпечення є бюджетні та позабюджетні джерела. На рис. 1. можна розглянути види джерел фінансування соціального забезпечення.

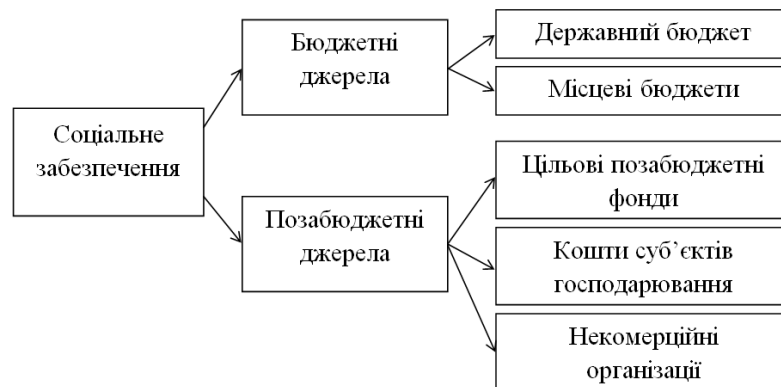

Рис. 1. Види джерел фінансування соціального забезпечення

У статті детальніше розглянемо бюджетне фінансування соціального забезпечення. В Україні бюджетне фінансування соціального захисту та соціального забезпечення населення здійснюються сьогодні відповідно до положень ст. 87–91 Бюджетного кодексу України за рахунок державного та місцевих бюджетів та спрямовуються на фінансування: соціального захисту у випадку непрацездатності; соціального захисту пенсіонерів; соціального захисту ветеранів війни та праці; соціального захисту сім'ї, дітей та молоді; соціального захисту безробітних; допомоги у вирішенні житлового питання; соціального захисту інших категорій населення;

іншої діяльності у сфері соціального захисту [2, с. 74].

Виконання усіх соціальних програм, у першу чергу, потребує відповідних фінансових ресурсів, яких за сучасного стану національної економіки не вистачає. Проблема полягає навіть не в кількості цих ресурсів, а в умінні правильно розпоряджатися ними. Це є головним завданням фінансового забезпечення програм і заходів соціальної політики в Україні. Пропонуємо проаналізувати динаміку частки витратків Зведеного бюджету України на соціальний захист та соціальне забезпечення в загальній сумі витратків зведеного бюджету та у ВВП протягом 2012–2017 рр. (табл. 1).

Таблиця 1

Видатки на соціальний захист і соціальне забезпечення у видатках зведеного бюджету та ВВП в Україні [побудовано на основі [3]]

Роки	Видатки зведеного бюджету, млрд грн	ВВП, млрд грн	Видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення		
			усього, млрд грн	частка в загальній сумі зведеного бюджету, %	Частка у ВВП, %
2012	492,4	1 408,9	125,3	25,50	8,90
2013	505,8	1 454,9	145,1	28,69	9,97
2014	523,1	1 566,7	138,0	26,38	8,81
2015	679,9	1 979,4	176,3	25,93	8,91
2016	835,6	2 383,2	258,3	30,91	10,84
2017	1 056,8	2 982,9	285,8	27,04	9,58

На основі даних табл. 1 можна побачити, що у 2016 р. частка видатків на соціальний захист і соціальне забезпечення у видатках зведеного бюджету та ВВП досягла найвищого рівня та становила відповідно 30,91 % та 10,84 %. Частка видатків на соціальний захист і соціальне забезпечення в загальній сумі зведеного бюджету протягом 2012–2017 рр. не була стабільною й постійно змінювалася, найменше її значення було помічене у 2012 рр. – 25,5 %, а найбільше – у 2017 р. – 30,91 %. Коливання видатків на соціальний захист і соціальне забезпечення за аналізований період у ВВП у межах 8,90–10,84 % є доволі значним та свідчить про значимість соціальної функції держави щодо соціального забез-

печення й соціального захисту в Україні.

Порівнян із зарубіжним досвідом частка в загальній сумі видатків зведеного бюджету на соціальний захист є досить значною. Зокрема, у 2015 р. в Італії цей показник становив 28,9 %, у Німеччині – 25,0 %, у Польщі – 19,4 %. Набагато нижчим від України є цей показник в Ісландії – 15,7%, у Канаді – 17,2 %, в Ірландії – 17,0 %; вищим – в Австрії – 28,0 %, у Бельгії – 29,2 %, у Данії – 28,8 % [4].

Для більш якісного аналізу слід розглянути динаміку зміни видатків державного бюджету України та місцевих бюджетів на соціальний захист і соціальне забезпечення протягом 2015–2017 рр. (рис. 2).

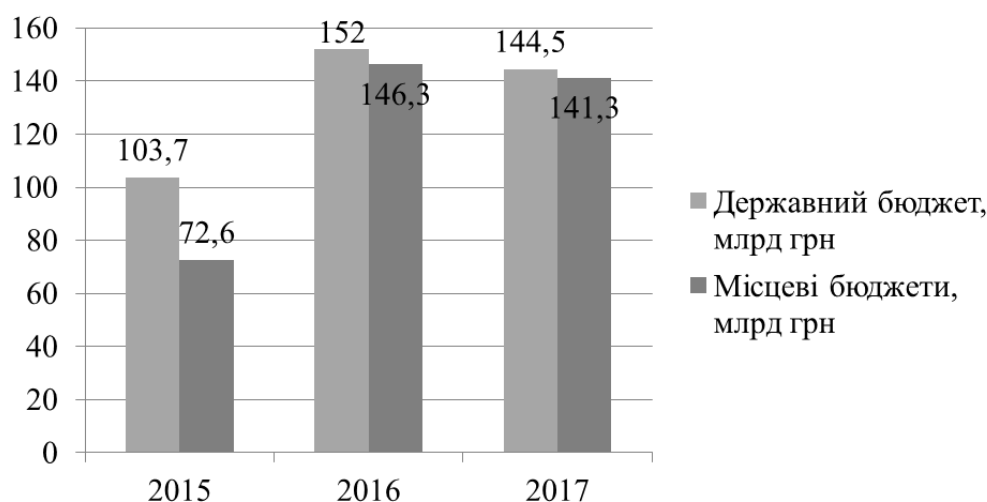

Рис. 2. Динаміка зміни видатків державного бюджету України та місцевих бюджетів на соціальний захист і соціальне забезпечення протягом 2015–2017 рр. [побудовано на основі [3]]

Проаналізувавши динаміку видатків державного та місцевих бюджетів, можна зробити висновки, що найбільша сума видатків була помічена у 2016 р. та становила 152 млрд грн державного бюджету та 146,3 млрд грн місцевих бюджетів. У 2017 р. був помічений незначний спад суми видатків, що свідчить про зменшення грошових коштів, які направлені на задоволення соціальних потреб населення. Це в кінцевому підсумку може призвести до зниження рівня якості життя.

Розглянемо склад видатків державного бюджету України на соціальний захист і соціальне забезпечення у 2017 р. (рис. 3).

Аналізуючи дані рис. 3, з упевненістю можна стверджувати, що основною (найбільш об'ємною) статтею видатків бюджету на соціальний захист і соціальне забезпечення є ви-

датки на соціальний захист пенсіонерів. Так, у 2017 р. видатки на соціальний захист пенсіонерів становили 92 % усіх видатків на соціальний захист. Другою за обсягом є стаття про соціальний захист інших категорій населення (інваліди, постраждалі від аварії на ЧАЕС, військовослужбовці тощо), питома вага від загальної суми у 2017 р. становила 4 %.

Найменшу ж питому вагу у видатках на соціальний захист, які фінансуються за рахунок коштів державного бюджету, становлять видатки на фундаментальні дослідження і розробки у сфері соціального захисту. Це свідчить про недостатню увагу держави до наукових досліджень у цій сфері, що, у свою чергу, породжує безліч проблем, які потребують ґрунтовного вивчення та аналізу.

Видатки державного бюджету на соціальний захист та соціальне забезпечення, млрд грн

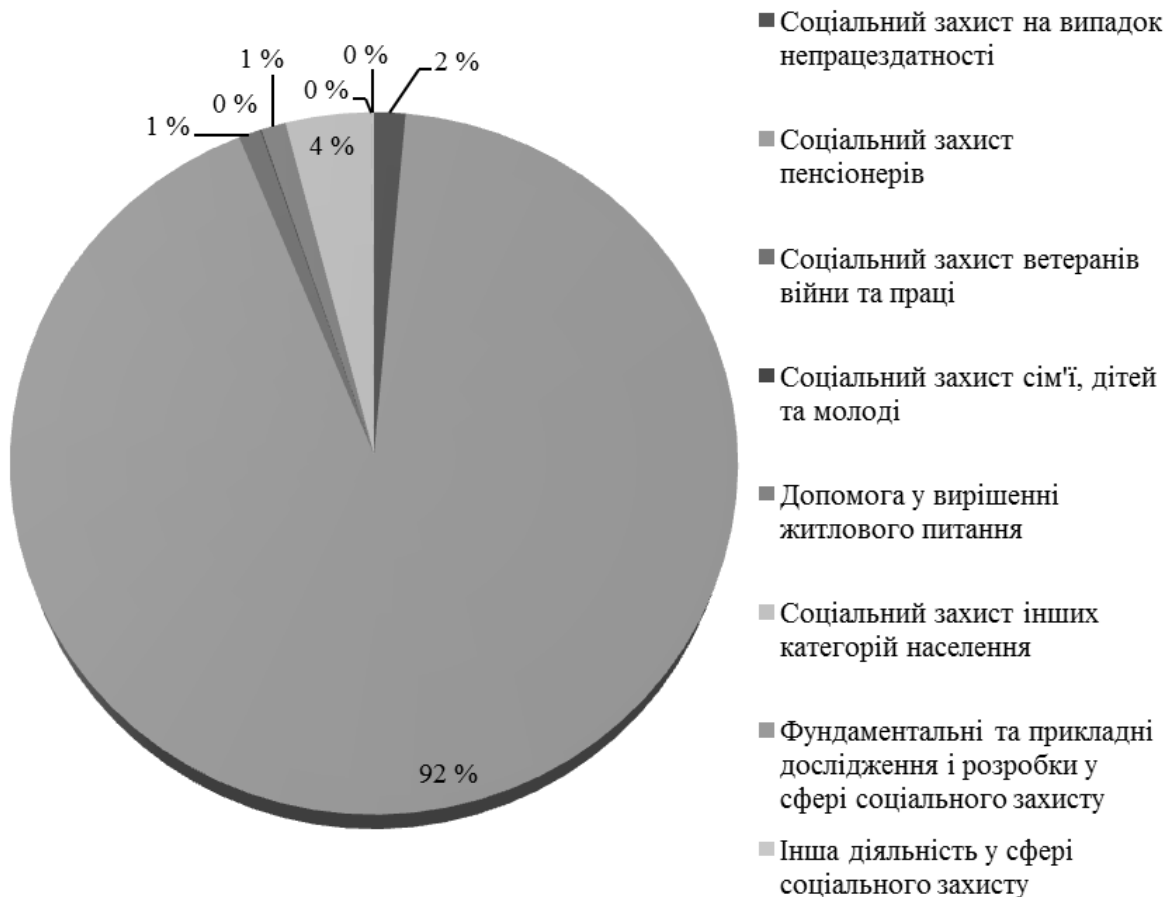

Рис. 3. Склад видатків державного бюджету України на соціальний захист і соціальне забезпечення у 2017 р. [побудовано на основі [6]]

У сучасних умовах проблема соціального забезпечення повинна вирішуватися шляхом трансформації політики доходів населення, а не через збільшення їх фінансування за рахунок державних коштів. Від політики встановлення системи державного захисту необхідно поступово переходити до політики, спрямованої на зростання індивідуальних доходів населення, щоб кожна працююча людина могла за рахунок власних коштів забезпечити себе необхідними соціальними послугами. [5, с. 133].

Вирішення проблем фінансування вимагає докорінного реформування соціальної політики, яка є найважливішою сферою діяльності будь-якої країни. Із метою вирішення проблем і досягнення в Україні європейських стандар-

тів життя необхідно здійснити низку заходів щодо підвищення ефективності послуг соціальної сфери. Основними напрямками вдосконалення мають стати:

- забезпечення виконання державних соціальних програм, спрямованих на вирішення пріоритетних соціальних проблем регіонів, забезпечення збалансованості й координації їх положень із регіональними програмами на етапах формування та здійснення, організації належного контролю за виконанням цих програм;
- поліпшення якості розробки стратегій регіонального розвитку;
- здійснення пошуку нових ефективних нетрадиційних механізмів подолання соціальних проблем депресивних територій;

– організація соціального моніторингу діяльності державних і регіональних органів та органів місцевого самоврядування [6, с. 165].

Висновки із зазначених проблем і перспективи подальших досліджень у поданому напрямі. Отже, головною проблемою системи соціального забезпечення в Україні є недостатність коштів, передусім, бюджетних, для реалізації в повному обсязі вимог чинного законодавства. В Україні діяльність держави із приводу фінансування соціальної сфери має надзвичайно важливе значення для життя суспільства. Це, у першу чергу, зумовлено різким падінням доходів більшості населення й орієнтацією громадян на отримання допомоги саме від держави. Значний рівень фінансового забезпечення соціальних видатків в Україні не є показником, що система соціального захисту й забезпечення населення є ефективною з точки зору доступності та якості надання соціальних послуг і соціальної допомоги. Тому створення ефективної системи фінансового забезпечення соціального захисту та забезпечення населення є домінуючим завданням на сучасному етапі в Україні й потребує її подальшого вдосконалення та реформування. Запропоновані заходи зменшать навантаження на бюджет і сприятимуть нормальному забезпеченню фінансування соціальних виплат із відповідних джерел.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Сташків Б. І. Право соціального забезпечення. Загальна частина : навч. посіб. / Сташків Б. І. – Чернігів : ПАТ «ПВК» «Десна», 2016. – 692 с.
2. Степанова О. В. Фінансування соціального захисту в умовах децентралізації: зарубіжний досвід та національні реалії / О. В. Степанова // Інвестиції: практика та досвід. – 2016. – № 22. – С. 73–79.
3. Офіційний сайт Державної казначейської служби України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.treasury.gov.ua/main/uk/index> (дата звернення: 1.12.2018). – Назва з екрана.
4. SocialExpenditureDatabase / OECD [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://stats.oecd.org/Index.aspx?datasetcode=SOCX_AGG (дата звернення: 1.12.2018). – Назва з екрана.
5. Осіпова Л. В. Фінансове забезпечення соціального захисту населення в Україні: сучасний стан та перспективи / Л. В. Осіпова, В. Г. Плахтій // Проблеми економіки та політичної економії. – 2018. – № 1. – С. 125–138.
6. Марценюк О. В. Соціальний захист населення України / О. В. Марценюк // Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності. – 2015. – Вип. 2 (3). – С. 166–170.

REFERENCES

1. Stashkiv, B. I. (2016) *Pravo sotsialnoho zabezpechennia. Zahalna chastyna [The right to social security. General part]*. Chernihiv : PJSC “PVK” “Desna”, 692 p. [in Ukrainian].
2. Stepanova, O. V. (2016) *Finansuvannia sotsialnoho zakhystu v umovakh detsentralizatsii: zarubizhnyi dosvid ta natsionalni realii [Financing Social Protection in Conditions of Decentralization: Foreign Experience and National Reality]*. Investments: Practice and Experience, 22, pp. 73–79 [in Ukrainian].
3. Official site of the State Treasury Service of Ukraine. www.treasury.gov.ua/main/uk/index. Retrieved from <http://www.treasury.gov.ua/main/uk/index> [in Ukrainian].
4. Social Expenditure Database / OECD. http://stats.oecd.org/Index.aspx?datasetcode=SOCX_AGG. Retrieved from http://stats.oecd.org/Index.aspx?datasetcode=SOCX_AGG [in English].
5. Osipova, L. V & Plakhtiy, V. G. (2018) *Finansove zabezpechennia sotsialnoho zakhystu naseleння v Ukraini: suchasnyi stan ta perspektvyu [Financial Provision of Social Protection of Population in Ukraine: Current State and Prospects]* *Problemy ekonomiky ta politychnoi ekonomii – Problems of Economics and Political Economy*, 1, 125–138 [in Ukrainian].

6. Martsenyuk, O. V. (2015) Sotsialnyi zakhyst nas-elennia Ukrainy [Social protection of the population of Ukraine]. *Teoretychni i praktychni aspekty ekonomiky ta intelektualnoi vlasnosti – Theoretical and practical aspects of economy and intellectual property*, 2 (3), 166–170 [in Ukrainian].

И. В. Гнидюк, кандидат экономических наук, доцент; **О. В. Гайдей** (Винницкий торгово-экономический институт КНТЭУ). **Бюджетное финансирование социального обеспечения в Украине.**

Аннотация. Целью статьи является анализ состояния и тенденций развития бюджетного финансирования социального обеспечения в Украине, определение основных проблем и разработка путей его дальнейшего развития. **Методика исследования.** Решение поставленных в статье задач осуществлено с помощью таких общенаучных и специальных методов исследования: анализа и синтеза, систематизации и обобщения, диалектического подхода. **Результаты.** В статье рассмотрены экономическая сущность, организация и правовые аспекты социального обеспечения и защиты населения в Украине. Проанализирована ситуация, сложившаяся в сфере расходов государственного и местных бюджетов на социальную защиту и социальное обеспечение за последние годы, и определены основные проблемы в этой сфере. Рассмотрены приоритетные направления обеспечения финансирования социальной защиты граждан за счет средств государственного и местных бюджетов. **Практическая значимость результатов исследования.** В статье обосновано, что внедрение предложенных мероприятий может способствовать увеличению бюджетного финансирования социального обеспечения.

Ключевые слова: социальное обеспечение, социальная защита, государственный бюджет, расходы бюджетов, местный бюджет, бюджетное финансирование.

I. Gnidyuk, Can. Econ. Sci., Docent; **O. Gaidey** (Vinnitsa Trade and Economics Institute, KNTEU). **Budget financing of social security in Ukraine.**

Annotation. The purpose of the article is to analyze the state and trends of the budget financing of social security in Ukraine, identify the main problems and develop ways to further its development. **Methodology of research.** Solving the tasks set in the article is carried out with the help of such general scientific and special research methods: analysis and synthesis, systematization and synthesis, a dialectical approach. **Findings.** The article deals with the economic essence, organization and legal aspects of social security and protection of the population in Ukraine, analyzed the situation in the area of expenditures of state and local budgets on social protection and social security in recent years, and identified the main problems in this area. Priority directions of financing of social protection of citizens at the expense of state and local budgets are considered. **Practical value.** The article substantiates that the implementation of the proposed measures may contribute to increasing the budget financing of social security.

Keywords: social security, social protection, state budget, budget expenditures, local budget, budget financing.